

Повідайчик О. С.,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи
Ужгородського національного університету, oksana.povidaichyk@uzhnu.edu.ua*

Україна, Ужгород

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

У статті досліджено організаційні аспекти формування готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи в процесі професійної підготовки. Виокремлено три етапи дослідницької підготовки фахівців: дослідницько-орієнтований, дослідницько-організаційний, дослідницько-формувальний. Показано, що дослідницько-орієнтований етап спрямований на формування адаптивного рівня готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи. Доведено, що на дослідницько-організаційному етапі відбувається формування репродуктивного рівня готовності студентів до здійснення досліджень. Аргументовано, що дослідницько-формувальний етап передбачає розвиток креативного компонента готовності студентів до досліджень та формування індивідуального стилю дослідницької діяльності фахівця. Визначено основні форми і методи формування готовності соціальних працівників до науково-дослідницької роботи в навчальний і позанавчальний час. Обґрунтовано визначальну роль практики в цьому процесі.

Ключові слова: *професійна підготовка соціальних працівників, науково-дослідницька робота, етапи науково-дослідницької підготовки, практичне навчання, позааудиторна робота.*

Постановка проблеми. Сучасне століття характеризується глобальними соціальними змінами, стрімким розвитком науки та інформаційних технологій, що призводить до ускладнення і швидких змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства. В Україні, в умовах нестабільності економіко-політичної сфери, ці зміни зумовлюють зростання різноманітних соціальних проблем і тим самим актуалізують розвиток соціальної роботи та наукових знань, які забезпечують підґрунтя її реалізації. Науково-дослідна, творча діяльність соціальних працівників сьогодні розглядається як професійний обов'язок, про що зазначається в Етичному кодексі та кваліфікаційних вимогах до фахівців соціальної роботи.

Стан дослідженості проблеми. Різні аспекти проблеми формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи (НДР) досліджені низкою вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, питання активізації дослідницької діяльності студентів під час навчання у ВНЗ вирішуються Є. Венгером, М. Букачем, М. Даниловим, О. Дубасенюк, Т. Дьячек, Т. Клімовим, О. Микитюк та ін. Окремі аспекти підготовки фахівців різних професійних сфер до НДР досліджуються Н. Гавришем, П. Горкуненко, В. Мюрреєм, В. Раєвським, І. Лернером та ін. Проблему науково-дослідницької діяльності як необхідної складової професіоналізму фахівців соціальної роботи розглядають Г. Адамс, Г. Бернгард, Х. Графф, Т. Дьячек, Т. Лейн, А. Ляшенко, К. Марлоу, Є. Холостова, С. Шардлоу та ін.

Мета статті – дослідити організаційні аспекти формування готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Формування готовності фахівців соціальної роботи до науково-дослідницької діяльності є неперервним процесом, який триває протягом всього періоду навчання у ВНЗ і здійснюється як у навчальний, так і позааудиторний час. Узагальнення результатів досліджень Т. Дьячек, Ю. Макарової, а також власний досвід роботи засвідчують про доцільність та ефективність поетапної підготовки студентів до науково-

дослідницької роботи, яка співвідноситься з фазовим характером навчальної діяльності. Так, можна виокремити три етапи формування готовності соціальних працівників до НДР: дослідницько-орієнтований, дослідницько-організаційний і дослідницько-формувальний [1; 2].

Зауважимо, що під науково-дослідницькою роботою соціальних працівників будемо розуміти особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, який виникає в результаті функціонування механізмів пошукової активності і передбачає самостійне дослідження, спрямоване на теоретичне й експериментальне вивчення явищ і процесів, обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання [3].

Узагальнення досвіду професійної підготовки соціальних працівників у деяких вітчизняних ВНЗ, зокрема, в Ужгородському національному університеті засвідчує, що дослідницько-орієнтований етап реалізується на першому курсі підготовки фахівців соціальної сфери під час вивчення фахових дисциплін «Вступ до спеціальності», «Система соціальних закладів і служб», а також дисциплін соціально-гуманітарного блоку: «Загальна, вікова і педагогічна психологія», «Соціологія», «Філософія». В процесі вивчення зазначених дисциплін відбувається формування стійкого інтересу до майбутньої професійної та дослідницької діяльності, розвиток ціннісного ставлення до обраної професії, актуалізація потреби в особистісному і професійному саморозвитку та самовдосконаленні, формування первинних дослідницьких знань, умінь та навичок тощо.

Можна визначити основні методи і форми, які застосовуються на даному етапі під час аудиторного навчання: реферування, конспектування, анотування, підготовка тез, оглядів літератури, виконання завдань дослідницького характеру під час ознайомчої практики у соціальних закладах і службах. Так, одним із таких завдань ознайомчої практики є аналіз діяльності будь-якої з побачених установ за певними критеріями: знання, необхідні фахівцям даного закладу для якісної роботи; цінності, які найбільш актуальні в роботі з клієнтами цієї установи; вміння, яких вимагає робота в цьому закладі.

Студенти подають інформацію у формі звіту, де також обґрунтовують, в якій установі, та з якою групою клієнтів вони хотіли б працювати в майбутньому.

У позанавчальний час проводяться круглі столи (наприклад, «Знання необхідні соціальному працівнику: думки студентів та практиків»), тематичні зустрічі з випускниками і фахівцями соціальних закладів, зокрема, з працівниками Департаменту соціального захисту населення, Центру профілактики та боротьби зі СНІДом, спеціалістами медико-соціального реабілітаційного центру «Дорога життя» та ін.

Результатом навчання на цьому етапі є сформованість адаптивного рівня готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи.

Дослідницько-організаційний етап (2-3 курси). На цьому етапі головною метою є розвиток когнітивно-інформаційного компонента готовності соціальних працівників до НДР, що передбачає формування вмінь та навичок: визначати проблему, обирати й застосовувати адекватні методи дослідження, формулювати і обґрунтовувати гіпотези, робити висновки й приймати рішення, переконувати, аргументувати і доводити свою позицію, виробляти стратегію/тактику індивідуальної дослідницької діяльності.

Головним завданням цього етапу є засвоєння студентами наукових основ дослідницької діяльності під час вивчення таких дисциплін як: «Основи наукових досліджень», «Соціальна і демографічна статистика», «Методологія та методи соціальних досліджень» та ін. Так, основна мета вивчення дисципліни «Основи наукових досліджень» полягає в оволодінні студентами знаннями та вміннями щодо застосування закономірностей наукового пізнання, принципів і методів наукового пошуку для визначення мети дослідницької роботи, характеру її здійснення, розробки необхідного інструментарію і форм подання результатів наукового дослідження. Навчальна дисципліна «Соціальна і демографічна статистика» передбачає формування в студентів теоретичних знань і практичних навичок кількісної оцінки якості соціальних і демографічних явищ та процесів на основі застосування різноманітних статистичних показників. Дисципліна «Методологія та методи соціальних досліджень»

спрямована на підготовку студентів до застосування різноманітних методів досліджень у соціальній роботі, зокрема, соціологічних, психологічних, математичної статистики, для обробки та аналізу даних, виявлення закономірностей і тенденцій соціальних явищ і процесів тощо.

Виконання завдань дослідницького характеру також відбувається в період навчальної і виробничої практик, а також під час написання курсових робіт. Так, навчальна практика на 2 курсі спрямована на вивчення змісту і основних характеристик діяльності закладів соціального обслуговування населення, ознайомлення з основними функціональними ролями і обов'язками спеціаліста соціальної роботи. Одним із її завдань є виконання дослідницької роботи, яка передбачає створення моделі соціального обслуговування клієнтів у базовому закладі. Виробнича практика на третьому курсі передбачає спостереження і посильну участь студентів у вирішенні конкретних завдань закладу. За результатами її проходження студенти готують дослідження-опис випадку, який був вирішений фахівцями закладу під час практики. В цій підсумковій роботі студенту необхідно дати оцінку правильності вирішення проблеми, а також теоретично обґрунтувати, які теорії, моделі, методи і технології були при цьому використані.

Що стосується позааудиторного навчання, то активізація самостійної навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів відбувається шляхом їхньої участі в студентських конференціях, волонтерській роботі, під час дослідницької діяльності в науково-дослідних гуртках. Зокрема, кожного року кафедрою соціології та соціальної роботи УжНУ проводяться міжнародні семінари-конференції («Молодь за здоровий спосіб життя», «Волонтерство в соціальній роботі», «Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика» та ін.), присвячені актуальним питанням соціальної роботи і підготовки фахівців. В процесі цих заходів студенти мають можливість підготувати і виступити з цікавими доповідями, які публікуються в матеріалах конференцій, а також студентських наукових збірниках.

На цьому етапі відбувається розвиток науково-дослідницької спрямованості студентів, формування вмінь та навичок застосовувати отриману інформацію в нестандартних ситуаціях і при вирішенні нетипових завдань теорії і практики соціальної роботи. Формується система уявлень про сутність професійної соціальної роботи з різними категоріями осіб. Обирається індивідуальна траєкторія дослідження проблем соціальної сфери.

Результатом цього етапу є сформованість репродуктивного рівня готовності майбутніх соціальних працівників до НДР.

Метою дослідницько-формуального етапу (4 курс) є розвиток креативного компонента готовності студентів до НДР, а також формування індивідуального стилю дослідницької діяльності фахівця. Цей етап передбачає становлення в студентів системного, цілісного бачення науково-дослідницької роботи в соціальній діяльності, вміння чітко визначити її місце і роль у професійній культурі фахівця, приймати і демонструвати ефективні рішення в процесі соціальної практики.

Основними завданнями дослідницько-формуального етапу є: формування готовності студентів застосовувати дослідницькі знання, вміння та навички на практиці в нових умовах; розвиток вміння адекватно оцінювати свої можливості і проектувати власну індивідуальну дослідницьку діяльність; формування навичок аналізу, контролю, оцінки власної діяльності, критично і системно мислити, прогнозувати можливі результати НДР, корегувати її; активно приймати участь у наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах, виставках; усвідомлювати ступінь відповідальності за прийняті в дослідницькій роботі рішення.

На цьому етапі відбувається поглиблена підготовка студентів з фахових дисциплін («Технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними категоріями клієнтів», «Соціальне проектування»), написання кваліфікаційної роботи. Особливу роль у контексті підготовки майбутніх соціальних працівників до НДР відіграє дослідницька практика. Тут відбувається розвиток вмінь свідомого і варіативного розв'язання соціальних проблем клієнтів;

активізація інтересу до самостійного пошуку нових, творчих способів розв'язання професійних завдань; розвиток здібностей студентів формувати взаємозв'язки індивіда, групи і суспільства, аналізувати потреби клієнтів і працювати над їх задоволенням шляхом розробки соціальних проектів.

В рамках позанавчальної діяльності майбутні соціальні працівники беруть активну участь в роботі науково-дослідних гуртків, здійснюють тьюторство над студентами молодших курсів. Спостерігається активна участь у різних видах і формах НДР (олімпіадах, конкурсах наукових робіт), де відбувається презентація «продуктів» авторської дослідницької діяльності. Так, серед наукових робіт, які були представлені студентами-соціальними працівниками на конкурс були відзначені такі актуальні дослідження як: «Специфіка вуличної соціальної роботи з бездоглядними та безпритульними дітьми», «Особливості системи паліативного догляду інкурабельних хворих в Україні», «Трансформація сімейних стосунків у сучасному суспільстві» та ін. Також студенти беруть участь у проведенні різноманітних соціологічних досліджень, зокрема, «Вивчення потреб людей похилого віку», «Міграційні настрої сучасної молоді» та ін., результати яких презентуються на щорічних наукових студентських конференціях.

Висновки. Таким чином, вибудована поетапна система науково-дослідницької підготовки майбутніх соціальних працівників відзначається комплексністю і послідовністю. Вона передбачає органічне поєднання навчальних і позанавчальних форм науково-дослідницької роботи студентів, творчий розвиток особистості кожного випускника університету, формування в нього знань, умінь та навичок активно застосовувати в своїй діяльності прогресивні наукові досягнення людства.

Література

1. Дьячек Т.П. Подготовка социальных работников к исследовательской деятельности: теория и практика: Монография / Т.П. Дьячек. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. – 167 с.

2. Макарова Ю.В. Формирование основ исследовательской культуры специалистов по направлению социальная работа в процессе профессиональной подготовки в вузе: дисс. канд. пед. наук. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Юлия Владимировна Макарова. – Орел. – 2012. – 184 с.
3. Повідайчик О.С. Роль додаткової освіти в процесі формування готовності студентів до науково-дослідної роботи / О.С. Повідайчик, Н.І. Варга // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип. 39. – 2016. – С. 212 – 215.

References

1. D'jachek T.P. Podgotovka social'nyh rabotnikov k issledovatel'skoj dejatel'nosti: teorija i praktika: Monografija / T.P. D'jachek. – Tambov: Izd-vo TGU im. G.R. Derzhavina, 2002. – 167 s.
2. Makarova Ju.V. Formirovanie osnov issledovatel'skoj kul'tury specialistov po napravleniju social'naja rabota v processe professional'noj podgotovki v vuze: diss. kand. ped. nauk. 13.00.08 – teorija i metodika professional'nogo obrazovanija / Julija Vladimirovna Makarova. – Orel. – 2012. – 184 s.
3. Povidaychuk O.S. Rol' dodatkovoyi osvity v protsesi formuvannya hotovnosti studentiv do naukovo-doslidnoyi roboty / O.S. Povidaychuk, N.I. Varha // Naukovyy visnyk UzhNU. Seriya: Pedagogika. Sotsial'na robota. – Vyp. 39. – 2016. – S. 212 – 215.

Oksana Povidaychuk

Candidate of pedagogic sciences, associated professor of sociology and social work

Uzhgorod National University, oksana.povidaichyk@uzhnu.edu.ua

Ukraine, Uzhgorod

**ORGANIZATIONAL ASPECTS OF FORMATION OF FUTURE SOCIAL
WORKERS' READINESS TO SCIENTIFIC AND RESEARCH WORK**

The organizational aspects of formation of future social workers' readiness to scientific and research work in the process of professional training are examined in the article. There are separated three stages of research training of specialists: research-oriented, research-organizational, research-forming. It is shown that research-oriented stage aimed at formation of adaptive level of readiness of future social workers to scientific and research work. It is proved that at the research-organizational stage there is the formation of reproductive level of students' readiness to research work. It is argued that the research-forming stage provides the development of creative component of students' readiness to researches and formation of individual style of research activity of specialist. There were defined the basic forms and methods of formation of social workers' readiness to scientific and research work during school hours and extracurricular time. The decisive role of practice in this process is proved.

Key words: *professional training of social workers, scientific and research work, stages of scientific and research training, practical training, extracurricular work.*